

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI

«TASDIQLAYMAN»

Toshkent davlat tibbiyot universiteti
rektori Sh.A.Boymuradov

2025 yil «02» 07

Ro'yxatga olindi:

№ Bakalavriat

PD-60910300; 1.2.11

KLINIK ANATOMIYA (OPERATIV XIRURGIYA
VA TOPOGRAFIK ANATOMIYA)
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	900 000	–	Sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot
Ta'lim sohasi:	910 000	–	Sog'liqni saqlash
Ta'lim yo'nalishlari:	60910300	–	Pediatrica ishi

Toshkent -2025

Fan/Modul kodi KAN1504		O'quv yili 2025/2026	Semestr 5	ECTS/Kreditlar 4
Fan/Modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4
1.	Fan/Modul nomi	Auditoriya mashg'ulotlar (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Klinik anatomiya (operativ xirurgiya va topografik anatomiya)	60	60	120
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – o'quvchilarda bola organizmi a'zo va tizimlari haqida nazariy va amaliy bilimlarni, klinik fikrlashning topografoanatomik negizlarini shakllantirish, amaliy operativ ko'nikmalar va tipik xirurgik usullarini bajarish texnikasini o'rgatish, zamonaviy xirurgiya amaliyotlari haqida ma'lumotlar berish, talab va standartlarda belgilangan umumiy amaliyot shifokori faoliyatini mustaqil bajarish uchun zarur bo'lgan umummadaniy, umumkasbiy, kasbiy kompetensiyalarni hosil qilishdan iborat. Fanning vazifasi – operativ xirurgiya va topografik anatomiya moduliga oid asosiy fundamental bilimlar tizimini shakllantirish; davolash ishi bo'yicha mutaxassis uchun eng muhim hisoblangan odam tanasi sohalarining, a'zo va tizimlarining klinik (yoshga, jinsga oid hamda individual topografo-anatomik) xususiyatlarini o'rgatish; talabalarda tashhisni asoslash, patologik jarayonlarning kechish xususiyatlarini tushunish, operativ davolash masalalari yechimini topishda klinik (topografik) anatomik bilimlarini qo'llay olish mahoratini shakllantirish; talabalarining boshlang'ich (oddiy) operativ harakatlarni, an'anaviy jarrohlik usullarining texnikasini bajara olish ko'nikmalariga ega bo'lishini va zamonaviy operativ aralashuvlar haqida ma'lumotlar bilan ta'minlash. II. Asosiy nazariy qism II.I. Fan tarkubiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Topografik anatomiya va operativ xirurgiya fanining maqsadi va vazifalari. Qo'l va oyoqlar qon tomirlari, nerv poyalari, pay va bo'g'imlaridagi operatsiyalar tamoyillari. Amputatsiya va ekzartikulatiya qoidalari. 2-mavzu. Bosh sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. 3-mavzu. Bo'yin sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. 4-mavzu. Ko'krak sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. 5-mavzu. Qorin sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. 6-mavzu. Bel, qorinparda orti bo'shlig'i topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. 7-mavzu. Tos sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi.			

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quydagi mavzular tavsiya etiladi:

1-mavzu. Topografik anatomiya va operativ xirurgiya fanining maqsadi va vazifalari, organish usullari va asosiy tushunchalari. Jarrohlik amaliyotida qo'llaniladigan zamonaviy apparatlar, uskunalar va asboblari. Og'riqsizlantirish usullari. Operatsiyalar haqida tushuncha. To'qimalarni ajratish va birlashtirish qoidalari, usullari va texnikasi. Jarohatga dastlabki jarrohlik ishlov berish texnikasi.

2-mavzu. Qo'lning topografik anatomiyasi. Yelka kamari: o'mrov osti, deltasimon, qo'litiq osti va kurak sohalari. Yelka, tirsak sohalari, tirsak chuqurchasi, bilak sohasi va qo'l panjasi klinik anatomiyasi.

3-mavzu. Oyoqning topografik anatomiyasi. Dumba, son, tizza va boldir sohalari. Boldir-to'piq sohasi, oyoq panjasi klinik anatomiyasi.

4-mavzu. Qo'l va oyoqning operativ xirurgiyasi. Yelka, bilak, tirsak arteriyalarini, son, taqim, boldir arteriyalarini ochish va bog'lash texnikasi. Tomir choki. Nervlarda bajariladigan operatsiyalar turlari. Qo'l va oyoq panjalaridagi yiringli-yallig'lanish jarayonlari va ularni operativ davolash usullari.

5-mavzu. Qo'l va oyoq amputatsiyalari va ekzartikulyatsiyalari. Qo'l va oyoq suyaklaridagi operatsiyalar. Bionik protezlash. Pay, bo'g'imlarda bajariladigan asosiy operatsiyalar.

6-mavzu. Boshning miya qismi topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. Peshona, tepa, ensa, chakka, quloq va so'rg'ichsimon sohalar. Kalla qutisi: kalla gumbazi, tashqi va ichki asoslari. Bosh miya pardalari, pardalararo bo'shliqlar. Bosh miya topografik anatomiyasi. Kronleyn-Bryusova chizmasi. O'n ikki juft kalla nervlari klinik anatomiyasi. Kalla-miya jarohatlariga dastlabki jarrohlik ishlov berish. Boshning yumshoq to'qimalari, venoz sinuslardan ketayotgan qonni to'xtatish. Kalla trepanatsiyasi: usullari va texnikasi.

7-mavzu. Boshning yuz qismi topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. Quloq oldi-chaynov, lunj va yuzning chuqur sohalari, halqum atrofi va halqum orti bo'shliqlari. Ko'z, ko'z osti, burun, og'iz va engak sohalari. Yuz-jag' sohasida bajariladigan og'riqsizlantirish usullari. Yuz sohasining yiringli jarayonlari lokalizatsiyasi va tarqalish yo'llari. Yuqori jag' bo'shlig'ini punktsiya qilish.

8-mavzu. Bo'yin sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. Bo'yin bo'limlari, uchburchaklari, fassiya va kletchatka bo'shliqlari. Bo'yin sohasidagi yiringli jarayonlar va ularni ochish hamda drenajlash texnikasi. Bo'yinning oldingi bo'limi: tilosti usti va tilosti pastki sohalari, uyqu uchburchagi topografik anatomiyasi. Bo'yin a'zolari va nerv chigallari topografik anatomiyasi. Bo'yin a'zolariga operativ ochib kirish usullari. Uyqu va til arteriyalarini ochish va bog'lash texnikasi. Traxeotomiya. Bo'yinning yon bo'limi va to'sh-o'mrov-so'rg'ichsimon soha topografik anatomiyasi. Chuqur mushaklararo tirqishlar: narvon oldi oraliq, narvonaro oraliq, umurtqa-narvonsimon uchburchak, ko'krak limfa yo'lining bo'yin qismi. Bo'yinning orqa sohasi topografik anatomiyasi.

9-mavzu. Ko'krak sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. Ko'krak yuza sohalari: chegaralari, qavatma-qavat topografiyasi, kletchatka bo'shliqlari. Ko'krak qafasi, qovurg'alararo oraliqlar, ko'krak ichi arteriyasi va diafragmaning topografik anatomiyasi. Torakotomiya turlari va texnikasi. Qovurg'a rezektsiyasi.

10-mavzu. Ko'krak bo'shlig'i: plevra, plevral bo'shliq, plevral sinuslar. Kekirdak, bronxlar, o'pkalar, o'pka ildizi topografik anatomiyasi. Plevra bo'shlig'ini punksiya qilish va drenajlash. Oldingi ko'ks oralig'i: perikard, yurak, timus, yuqori va pastki kavak vena, difragmal nervlar, ko'tarilvchi aorta, aorta ravog'i, pastga tushuvchi aorta topografik anatomiyasi. Orqa ko'ks oralig'i: aortaning, qizilo'ngachning ko'krak qismi, ko'krak limfa yo'li, adashgan nervlar, ko'krak simpatik poyasi topografik anatomiyasi. Ko'ks oralig'i bo'limlari, kletchatka bo'shliqlari. Yurak va magistral qon tomirlar tug'ma nuqsonlari xirurgiyasi.

11-mavzu. Qorin sohasining topografik anatomiyasi va operativ xirurgiyasi. Qorinning old-yon devori: sohalari, qavatma-qavat tuzilishi, qorin devorlarining zaif joylari. Kindik, chov va son kanallari. Tashqi va ichki churralarning klinik anatomiyasi. Churra kesish va churra darvozalarini plastika qilish usullari va texnikasi.

12-mavzu. Qorin bo'shlig'i. Qorin parda bo'shlig'i, qorin parda yo'nalishi, qorin parda bo'shlig'ining qavatlarga bo'linishi, qorin parda hosilalari. Qorinparda bo'shlig'i a'zolari topografik anatomiyasi. Laparotomiya: turlari va texnikasi. Qorinparda bo'shlig'ini yopish. Ichak choklari turlari va ichak chokini qo'yish texnikasi. Oshqozon, o'n ikki barmoq ichak, jigar, o't pufagi va o't yo'llaridagi operatsiyalar. Enterotomiya, enterostomiya. Inigchka va yo'g'on ichak rezeksiya turlari va texnikasi, ichaklararo anastomoz. Appendektomiya.

13-mavzu. Bel sohasining topografik anatomiyasi.. Umurtqa pog'onasi va orqa miya tuzilishi. Qorinparda orti bo'shlig'i: buyraklar, siydik yo'llari, buyrak usti bezlari, pastki kavak vena, qorin aortasi, bel simpatik poyasi, bel nerv chigali topografik anatomiyasi. Buyraklarga va siydik yo'llariga operativ ochib kirish usullari. Buyraklarda va siydik yo'llarida bajariladigan operatsiyalar.

14-mavzu. Tos sohasi topografik anatomiyasi. Chanoq bo'shlig'ining qavatlari, fassiyalari, kletchatka bo'shliqlari, qon tomir tizimi. Chanoq bo'shlig'i a'zolari topografik anatomiyasi. Sistotomiya va sistostomiya. Paraproktit, bavo'silda operatsiyalar. Siydik pufagini kateterlash va punksiya qilish texnikasi.

15-mavzu. Oraliq sohasi topografiyasi. Varikotseleda, yorg'oq istisqosida bajariladigan operatsiyalar. Kriptorxizm, epispadiya, gipospadiya operativ xirurgiyasi. Anal teshik va to'g'ri ichak atreziyalarida operatsiyalar. Tanosil nervi blokadasi.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyalarda har bir akademik guruhga alohida o'tiladi. Mashg'ulotlarda faol va interfaol usullar qo'llaniladi. Tarqatma materiallar va axborotlar multimedia qurilmalari yordamida uzatiladi.

IV. Amaliy ko'nikmalar:

1. A'zoning golotopiyasi, skeletotopiyasi, sintopiyasini aniqlash.
2. Jarrohlik asboblari tasnifi, ulardan foydalanish va qo'llash qoidalari.
3. Vena ichi in'ektsiya texnikasi.
4. Mahalliy infiltratsiyali anesteziya texnikasi.
5. Mahalliy o'tkazuvchi anesteziya texnikasi.
6. Teriga tugunli chok qo'yish texnikasi.
7. Teriga uzluksiz chok qo'yish texnikasi.
8. Teri chokini olish texnikasi.
9. Fassiya va muskullarni tikish texnikasi.
10. Payni tikish texnikasi.
11. Tomirni jarohat ichida bog'lash texnikasi.
12. Tomirni jarohatdan tashqarida bog'lash texnikasi.
13. Tomirni tikish texnikasi.
14. Epinevral chok qo'yish texnikasi.
15. Jarohatga xirurgik ishlov berish texnikasi.
16. Shikastlanishda vaqtincha immobilizatsiya qilish.
17. Hasmol, abstsensni ochish va drenajlash texnikasi.
18. Vagosimpatik blokada texnikasi.
19. Traxeotomiya va traxeostomiya texnikasi.
20. Plevra bo'shlig'ini punksiya qilish texnikasi.
21. Plevra bo'shlig'ini drenajlash texnikasi.
22. Qorin punksiyasi.
23. Ichak jarohatini tikish texnikasi.
24. Ichaklararo anastomoz qo'yish texnikasi.
25. Siydik pufagini kateterizatsiya qilish texnikasi.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular

1. Zamonaviy og'riqsizlantirish usullari. Zamonaviy xirurgik asbob, uskuna va moslamalar. Robotlashtirilgan xirurgiya amaliyoti. Endovaskulyar operatsiyalar. O'mrov osti va son venalarini punksiya qilish va kateterlash. Mikroxirurgik texnika.
2. Qo'l va oyoq qon tomirlarda bajariladigan zamonaviy rekonstruktiv operatsiyalar turlari va texnikasi. Qo'l va oyoqning ning periferik nervlarida bajariladigan asosiy operatsiyalar.
3. Bolalarda amputatsiya xususiyatlari. Suyaklar patologiyalarida bajariladigan operatsiyalar.
4. Qo'l va oyoq bo'g'imlari va paylari patologiyalari va ularni davolashning zamonaviy usullari.
5. Neyroxirurgiyada qo'lga kiritilgan yutuqlar. Kraniotomiya va kranioplastika. Minimal invaziv kraniotomiya. So'rg'ichsimon o'siq trepanatsiyasi. Neyronavigatsion jarrohlik.

6. Yuzdagi plastik operatsiyalar xususiyatlari. Virtual modellashtirish, 3D-skanerlash texnologiyalari. Raqamli yuz-jag' xirurgiyasi.
7. Bo'yinning o'rta, yon oqmalari va kistalari. Kekirdak intubatsiyasi. Traxeo-, bronxoskopiya. Subtotal subfassial strumektomiya. Bo'yin sohasi patologiyalarida innovatsion texnologiyalar ahamiyati.
8. Ko'krak devori tug'ma va orttirilgan nuqsonlarida operatsiyalar. Diafragmaning tug'ma va orttirilgan patologiyalarida operatsiyalar. Qovurg'alarao blokada texnikasi. Torakoplastika usullari.
9. Yurakning tug'ma nuqsonlari xirurgiyasi. Qizilo'ngachning transplevral rezeksiyasi, qizilo'ngach plastikasi. Robotlashtirilgan torakal xirurgiya.
10. Operatsiyadan keyingi qorin churrallari operativ xirurgiyasi. Laparoskopik gerniotomiya. Qorin bo'shlig'i ichki churrallari.
11. Laparoskopik xirurgiya. Biliodigestiv anastomozlar. Kaminvaziv xirurgiya. Peritonitlarda qorin bo'shlig'ini drenajlash usullari. O't chiqarish yo'llarining atreziyalarida operatsiyalar. Porto-kaval shuntlash operatsiyalari.
12. Mekkel divertikulini olib tashlash. Megakolon va Girshprung kasalligida operatsiyalar.
13. Buyrak va siydik yo'llarining tug'ma va orttirilgan nuqsonlarini operativ davolash uslublari. Umurtqa pog'onasi, orqa miyaning tug'ma nuqsonlari operativ davolash usullari. Orqa miya churrallarida operatsiyalar. Laminektomiya.
14. To'g'ri ichak oraliq va ampulyar bo'limlari jarohatlarida operativ aralashuvlar. Chanoq kletchatka bo'shliqlarini drenajlash usullari.
15. O'g'il va qiz bolalar tashqi tanosil a'zolari tug'ma nuqsonlari va operativ davolash usullari. Bolalar proktologiya amaliyotida qo'llaniladigan zamonaviy usullar. Laparoskopik pektopeksiya.

VI. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)
Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- tananing tashqi mo'ljallari;
 - soha chegaralari;
 - sohaning qavatma-qavat tuzilishi;
 - sohaning ichki mo'ljallari;
 - qo'l-oyoqning g'iloqli tuzilishi;
3. • tana sohasidagi a'zolar va anatomik tuzilmalarning golotopiyasi, skeletotopiyasi, sintopiyasi;
- yirik qon tomirlar va nerv poyalarining aks-tasvirlari;
 - kollateral qon aylanish yo'llari;
 - tananing muayyan sohasidan yoki a'zolaridan limfa oqishi;
 - kletchatka bo'shliqlarining joylashuvi va ular bo'ylab yiringli jarayon va gematomalarning tarqalishi;
 - zamonaviy jarrohlik asbob va uskunalari, tikuv va boshqa jarrohlik matolari;
 - bemorning operatsiya stolidagi vaziyatlari;

- operativ aralashuvlarga ko'rsatmalar, qarshi ko'rsatmalar va operatsiyadan keyingi asoratlar;
- operativ ochib kirishlar va eng ko'p tarqalgan operatsiyalar texnikasi;
- operativ aralashuvlarning zamonaviy kam invaziv uslublari hamda yangi texnologiyalar yordamida bajariladigan operatsiyalar;
- muhim ichki a'zolarining tipologik xususiyatlari hamda ularning tuzilish variantlari, qon bilan ta'minlanishi va innervatsiyasi;
- ko'p uchraydigan patologik holatlarida ichki a'zolarining golotopiyasi, skeletotopiyasi, sintopiyasi, ularda yuzaga kelgan o'zgarishlar;
- operativ aralashuvlarning zamonaviy kam invaziv (endoskopik operatsiyalar, endovideojarrohlik) uslublari hamda yangi texnologiyalar (lazer, ultratovush, krio- va elektrjarrohlik uslublari) yordamida bajariladigan operatsiyalar *haqida tasavvurga ega bo'lishi; (bilim);*
- klinik (topografik) anatomiyaga oid bilimlarini kasallik tashhisini asoslash va patogenezini aniqlashda qo'llashni;
- axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va undan foydalanish usullarini;
- yangi bilimlarni mustaqil egallashni, o'z ustida ishlash va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishni;
- odam organizmining hayot uchun muhim a'zolar va anatomik tuzilmalarning golotopiyasi, skeletotopiyasi, sintopiyasi xususiyatlarini topik tashhis qo'yishda to'laqonli ishlata olishni;
- odam organizmi sohalari tuzilishining va ulardagi patologik jarayon xususiyatlaridan kelib chiqqan ratsional operativ ochib kirish va operativ usulni tanlashni;
- sohalar, a'zolar va tizimlarning o'ziga xos anatomik xususiyatlariga bog'liq intraoperatsion xato va asoratlar oldini olish muolajalarini;
- operativ davolash usullariga monand ravishda kerakli asbob, moslama, uskunalarni to'g'ri tanlash, operatsiyaga ko'rsatma va qarshi ko'rsatmalarni aniq bayon qilish;
- umumiy va maxsus asboblarni qo'llashni;
- oddiy, jarrohlik va apodaktil tugunlarni bog'lashni;
- teri, fassiyalar, mushaklarni kesishni va ularni tikishni;
- teri choklarini olishni;
- venepunksiya va veneseksiyanı bajarishni;
- nerv, pay, qon tomirlar va teriga chok qo'yishni;
- jarohatdagi qon tomirni bog'lashni;
- yiringli jarayonlarni ochish va drenajlashni;
- nervlar blokadasini amalga oshirishni;
- elka va tizza bo'g'imlarini punksiya qilishni;
- traxeostomiyani;
- qovurg'a-diafragmal sinusni punksiya qilishni;
- qorin pardani kesishni va tikishni;
- qorin bo'shlig'i kavak va parenximatoz a'zolari shaylashni, kesishni;

	•ichak choklari turlarini; •ichaklararo anastomozlar shakllantirishni; •jigarga chok qo'yishni; •qorin parda bo'shlig'ini punksiya qilishni; •operativ xirurgiya va topografik anatomiya moduliga doir masalalarni aniqlash, tahlil etish, baholash va umumlashtirishni; •biologik (o'quv) materialida va eksperimental hayvonlarda jarrohlik amaliyotlarini <i>bilishi va ulardan foydalana olishi (ko'nikma)</i>; •lotincha-ruscha-o'zbekcha anatomik va xirurgik atamalardan to'g'ri foydalanish; •tashqi mo'ljallarni topish va paypaslab aniqlash; •tananing ayrim anatomik sohalari va qismlari chegaralarini tashqi mo'ljallar bo'yicha aniqlash; •mo'ljal chiziqlarini o'tkazish; •arteriya va nerv poyalarining aks-tasvir chiziqlarini belgilash; •a'zolar va anatomik tuzilmalarning golotopiyasini aniqlash; •ichki a'zolar skeletotopiyasi va sintopiyasini aniqlash; •xirurgik asboblar, moslamalar va uskunalaridan to'g'ri foydalanish; •chok qo'yish va tugun bog'lash; •terini, fassiyani, aponevrozni, muskulni, payni kesish; •terini, fassiyani, aponevrozni, muskulni, payni tikish; •jarohatga birlamchi xirurgik ishlov berish; •qon tomirlardan ketayotgan qonni to'xtatish; •elka, bilak, son, boldir arteriyalarni ochish va bog'lash; •mahalliy infiltratsiyali anesteziyani bajarish; •o'tkazuvchi anesteziyani bajarish; •vagosimpatik blokadani amalga oshirish; •qovurg'alararo blokadani bajarish; •elka, tizza bo'g'imlarini punksiya qilish; •plevra bo'shlig'i punksiyasi; •o'mrov osti va son venalarini punksiya qilish; •hasmol, flegmona va abscesslarni ochish va drenajlash; •yuqori va pastki traxeotomiya va traxeostomiyani bajarish; •qovurg'ani rezeksiya qilish; •o'pka, yurak, ichak, jigar choklarini qo'yish; •ichaklararo anastomoz shakllantirish <i>malakalariga ega bo'lishi kerak (malaka)</i>.
4.	VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari • interfaol o'yinlar; • mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar; • guruhlarda, jamoada ishlash; • taqdimotlarni yaratish va himoya qilish;

	• individual loyihalar ustida ish olib borish; • vaziyatli masalalarning echimini topish; • fantom va mulyajlarda simulyatsion mashqlarni bajarish.
5.	VIII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va mustaqil ta'lim uchun berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish.
6.	Asosiy adabiyotlar: 1. Shomirzaev N.H. Klinik anatomiya [Matn]: darslik. I jild. /Shomirzaev N.H., Axmedov Sh.M., Gulmanov I.D. – Toshkent: Hilol media, 2020. 2. Shomirzaev N.H. Klinik anatomiya [Matn]: darslik. II jild. /Shomirzaev N.H., Axmedov Sh.M., Gulmanov I.D. – Toshkent: Hilol media, 2020. 3. Axmedov Sh.M. Clinical anatomy. Darslik. – Toshkent. "EFFEKT-D". 2025 y. 4. Axmedov Sh.M. Klinik anatomiya. Darslik-Atlas. – Toshkent. "EFFEKT-D". 2022 y. 5. Axmedov Sh.M. Topografik anatomiya va operativ xirurgiya asoslari. Darslik. – Toshkent. 2025 y. 6. Xamrayev A.J., Axmedov Sh.M.. Bolalar operativ xirurgiyasi. Darslik. – Toshkent. "Voriz-nashriyot". 2012 y. 7. Островерхов Г.Е., Лубоцкий Д.Н., Бомаш Ю.М. Оперативная хирургия и топографическая анатомия. – Москва: 2015. Qo'shimcha adabiyotlar: 1. Axmedov Sh.M., Akramova M.Yu. Bolalarda va kattalarda qorin sohasi a'zolarining klinik anatomiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent. "Fan zargari". 2025 y. 2. Axmedov Sh.M., Akramova M.Yu., Axadova Z.A. Qorin, chanoq va ko'krak sohaslarining klinik anatomiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent. "Moxirbek-Ziyo". 2021 y. 3. Axmedov Sh.M., Akramova M.Yu., Dexqonov K.A. Ko'krak, chanoq, bo'yin va kalla sohalari klinik anatomiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent. "Odil Print". 2018 y. 4. Axmedov Sh.M., Dexqonov Q.A., Akramova M.Yu., Axadova Z.A. Bolalar va kattalarda bosh, bo'yin sohaslarining klinik anatomiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent. "Best-publish". 2024 y.

5. Shamirzaev N. H., Nazarov S. H., Usmanov R. D. Topografik anatomiya (darslik). Tashkent. 2006. Akademiya. 360 bet. (29,25 bosma taboq).
6. Шомирзаев Н.Х., Сагдуллаев Н.С., Ботирова З.Б. Оператив хирургия, ўқув қўлланма. – Тошкент. “Ибн Сино”. 1994 у.
7. Золотко Ю.Л. Атлас топографической анатомии человека. – Москва. “Медицина”. Том I, II, III, 1964-1967 гг.
8. John T. Hansen “Netter’s clinical anatomy” 3 rd Edition. – New York, – 2014 у.
9. Vijay P. Khatri. Atlas of advanced operative surgery. Copyright © 2013 by Saunders, an imprint of Elsevier Inc.
10. Axmedov Sh.M., Akramova M.Yu. Kattalarda va bolalarda chanoq sohasining klinik anatomiyasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent. “Fan zargari”. 2025 у.
11. Axmedov Sh.M., Axadova Z.A. Bolalarda va kattalarda ko‘krak sohasining klinik anatomiyasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent. “Best-publish”. 2025 у.

Internet saytlar:

<http://www.ziynet.uz>

<http://www.edu.uz>

www.tma.uz

www.lex.uz

<https://studfiles.net/>

<https://hirurgiya.vrachirf.ru/>

<https://www.twirpx.com/files/science/medicine/surgery/operative/>

<http://www.booksmed.com/hirurgiya>.

Fanning o‘quv dasturi Toshkent davlat tibbiyot universitetining 05.06.2025 yildagi 1328-sonli buyrug‘i (buyruqning 2 __-ilovasi) bilan tasdiqlangan.

7. O‘quv-uslubiy departament boshlig‘i

F.X.Azizova

Fakultet dekani

A.A.Xamrayev

8. **Fan/Modul uchun ma’sul:**

Usmanov R.D. – Odam anatomiyasi va OXTA kafedrası mudiri, t.f.d., professor.

Gulmanov I.D. – Odam anatomiyasi va OXTA kafedrası katta o‘qituvchisi, PhD.

9.	Taqrizchilar: Ichki taqrizchi: Oxunov A.O. – 1-son umumiy va bolalar xirurgiyasi kafedrası mudiri, t.f.d., professor. Tashqi taqrizchi: Tuxsanova N.E. – Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti Anatomiya, klinik anatomiya (OXTA) kafedrası dotsenti, t.f.n.
----	---